

ȘTIINȚE SOCIO-UMANISTICE, STUDII CULTURALE ȘI MANAGEMENT ARTISTIC SOCIO-HUMANISTIC SCIENCES, CULTURAL STUDIES AND ART MANAGEMENT

IDENTITATEA EUROPEANĂ ÎN ERA DIGITALĂ: CUM REDEFINEȘTE INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ VALORILE CULTURALE¹

EUROPEAN IDENTITY IN THE DIGITAL AGE: HOW ARTIFICIAL INTELLIGENCE REDEFINES CULTURAL VALUES

LUDMILA LAZAREV²

doctor în istorie, conferențiar universitar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/0000-0002-4394-690X>

CZU 316.752(4):004.8

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2025.1.22>

Articolul explorează modul în care inteligența artificială (IA) influențează identitatea europeană în era digitală. Identitatea europeană este abordată ca un proces dinamic, construit prin interacțiuni culturale, valori comune și memoria istorică colectivă. În acest context, tehnologia modernă redefinesc modurile de creare, transmitere și percepție a valorilor culturale, transformând cultura într-un spațiu hibrid între tradiție și inovație. IA devine un actor cultural activ, participând la generarea de conținut, filtrarea informației și configurarea experiențelor culturale. Studiul evidențiază atât oportunitățile cât și riscurile IA: democratizarea accesului la cultură, stimularea creativității și conservarea patrimoniului, dar și uniformizarea discursurilor, polarizarea și fragilitatea diversității culturale. Se discută implicațiile etice, inclusiv responsabilitatea decizională, transparența algoritmilor și protecția drepturilor individuale. Articolul subliniază necesitatea reglementării, alfabetizării digitale și reflecției critice pentru o integrare responsabilă a IA. În concluzie, identitatea europeană în era digitală se construiește printr-un dialog continuu între tehnologie, cultură și valori comune – proces care valorifică și integrează diversitatea perspectivelor

Cuvinte-cheie: identitate europeană, inteligență artificială, tehnologie modernă, valori culturale, etică digitală, reglementarea IA

This article examines how artificial intelligence (AI) reshapes European identity in the digital era. The European identity is presented as a dynamic, collective construct, shaped by cultural interactions, shared values, and historical memory. Modern technology transforms the production, transmission, and perception of cultural values, creating a hybrid space between tradition and innovation. Artificial intelligence functions as an active cultural agent generating content, filtering information, and influencing cultural experiences. The study highlights both opportunities – such as democratizing access to culture, fostering creativity, and preserving heritage – and risks, including content homogenization, polarization, and weakening of cultural diversity. Ethical considerations, including algorithmic accountability, transparency, and protection of individual rights, are emphasized. The article underscores the need for regulation, digital literacy, and critical reflection to integrate AI responsibly. European identity in the digital era emerges through a continuous dialogue between technology, culture, and shared values, in a process that values and integrates diverse perspectives.

Keywords: European identity, artificial intelligence, modern technology, cultural values, digital ethics, AI regulation

1 Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului 101085561 – TEIDCIPEI – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH *The European identity development through culture in the process of European integration* „Finanțat de Uniunea Europeană. Punctele de vedere și opiniile exprimate aparțin, însă, exclusiv autorului (autorilor) și nu reflectă neapărat punctele de vedere și opiniile Uniunii Europene sau ale Agenției Executive Europene pentru Educație și Cultură (EACEA). Nici Uniunea Europeană și nici EACEA nu pot fi considerate răspunzătoare pentru acestea”.

2 E-mail: ludmila.lazarev@amtap.md

Introducere

Accelerarea proceselor de digitalizare și integrarea tot mai profundă a tehnologiilor emergente în viața cotidiană determină transformări semnificative în sfera valorilor culturale și a construcției identitare. În acest context, inteligența artificială (IA) nu mai este percepută doar ca un instrument funcțional sau tehnologic, ci începe să joace un rol activ în modelarea imaginarului colectiv, în medierea experiențelor culturale și în configurarea noilor forme de comunicare și expresie. Dincolo de dimensiunea sa utilitară, IA influențează din ce în ce mai mult percepțiile, narațiunile și comportamentele culturale, devenind un factor activ în modelarea expresiilor identitare contemporane.

În cadrul Uniunii Europene, unde identitatea comună se conturează în jurul unor valori precum democrația, diversitatea, patrimoniul comun și dialogul intercultural, inteligența artificială suscită o reconfigurare a relației dintre tehnologie și cultură. Generarea automată de conținut, algoritimizarea preferințelor culturale și intervenția IA în domenii precum educația, arta sau comunicarea publică contribuie la redefinirea modului în care valorile europene sunt percepute, promovate și integrate în conștiința colectivă a noilor generații.

Într-un astfel de context dinamic, devine tot mai greu de trasat granița dintre autentic și artificial. Filosoful francez Jean Baudrillard avertiza că: „*Simulacrul nu este niciodată ceea ce ascunde adevărul – este adevărul care ascunde faptul că nu există niciunul. Simulacrul este adevărat*” [1 p. 1]. Această reflecție capătă relevanță sporită în epoca digitalizării, în care IA generează forme de realitate culturală ce pot substitui experiențele autentice, favorizând apariția unei hiperrealități în care simbolurile și reprezentările devin mai pregnante decât realitatea însăși.

În acest studiu ne propunem să analizăm modul în care inteligența artificială influențează procesul de redefinire a valorilor culturale europene, într-un context caracterizat de interconectivitate digitală, mobilitate informațională și transformări socio-culturale profunde. Pornind de la o abordare interdisciplinară, cercetarea combină analiza teoretică a conceptelor de identitate europeană, cultură și tehnologie, oferind un cadru analitic pentru înțelegerea nu doar a mutațiilor identitare generate de noile tehnologii, ci și a provocărilor etice și culturale pe care acestea le implică în reconfigurarea identității europene în era digitală.

Identitatea europeană, cultura și tehnologia modernă

Identitatea este un concept polisemantic, situat la intersecția dintre filosofie, sociologie, antropologie și științele politice, și desemnează ansamblul trăsăturilor prin care un individ sau un grup se recunoaște și este recunoscut de ceilalți. Aceasta se manifestă atât la nivel individual cât și colectiv, fiind rezultatul interacțiunii dintre identități. În perspectiva constructivistă recunoscută de știința contemporană, identitățile sunt „construite, fluide și multiple” [2 p. 1], ceea ce implică un proces continuu de negociere și redefinire.

Identitatea europeană reprezintă un model complex de identitate colectivă, format printr-un proces istoric de lungă durată și prin dinamica continuă a interacțiunilor culturale. Aceasta s-a consolidat prin convergența tradițiilor, religiilor, instituțiilor și curenților de gândire, care au generat un set de valori comune – demnitatea umană, libertatea, democrația, statul de drept și respectul pentru diversitate – alături de patrimoniul cultural și memoria istorică împărtășită. După cum subliniază G. Delanty, identitatea europeană funcționează ca un „imaginar cultural”, ca „o constelație de elemente diverse”, exprimând o formă de reflexivitate colectivă în devenire [3 p. 80]. Această identitate nu este un dat stabil, ci un proces dinamic, aflat în continuă negociere, care se definește prin obiectivele comune ale popoarelor europene și prin principiile democratice asumate în Declarația de la Copenhaga (1973) și consolidată prin Tratatul UE. Inițiativele politice și culturale, simbolurile comune, mobilitățile academice și programele de cetățenie activă au contribuit la crearea unei identități civice și culturale europene, reflectând principiul „unitate în diversitate”.

Cultura are o importanță majoră, fiind atât vector cât și expresie a identității. În accepțiunea clasică, cultura este un complex de valori, practici și credințe, care consolidează societatea (Edward B. Tylor, 1871). J. Sperber (1996), însă, o vede ca pe o rețea dinamică, în care comportamentele indivizilor generează tipare reziliente și persistente în timp [4 p. 26]. În acest context, tehnologia modernă joacă un rol esențial, deoarece redefineste modurile de creare, transmitere și reinterpretare a cunoștințelor și valorilor sociale. În era digitalizării cultura europeană devine un spațiu hibrid, în care tradiția și inovația, localul și globalul, autenticitatea și simulacrul coexistă și se transformă. Apar „elemente noi ale culturii, generate de tehnologiile informației, de internet, de inteligența artificială și agenții inteligenți”, care influențează percepția, reprezentarea și interacțiunea culturală, producând totodată „schimbări în viața intelectuală, socială și politică” [5 p. 463].

Inteligența artificială adaugă un nivel suplimentar de complexitate: ea participă activ la producerea și reinterpretarea sensurilor culturale, democratizând accesul la cultură, dar generând și dileme privind autenticitatea, drepturile de autor și păstrarea valorilor tradiționale. Astfel, tehnologia digitală devine inseparabilă de procesul de construire a identității europene, evidențiind că aceasta nu mai poate fi concepută în afara mediilor digitale și a instrumentelor cognitive generate de IA. În concluzie, relația dintre cultura, tehnologia și identitatea europeană este una de interdependență: tehnologia digitală redefineste modul în care cultura este produsă, transmisă și percepută, iar aceasta, la rândul său, influențează și modelează identitatea europeană ca proiect colectiv și proces continuu de auto-reflecție.

Era digitalizării și emergența inteligenței artificiale

Transformările erei digitale redefinesc nu doar infrastructura tehnologică a societăților moderne, ci și fundamentele culturale, sociale și identitare ale acestora. Epoca digitală se caracterizează prin proliferarea rețelelor interconectate, virtualizarea interacțiunilor umane și creșterea exponențială a volumului de date. În acest context, algoritmi devin elemente centrale în prelucrarea și ordonarea informațiilor, modelând modurile în care indivizii percep realitatea și interacționează cu ea.

Digitalizarea nu reprezintă doar trecerea de la analogic la digital, ci implică o nouă logică socială, bazată pe acces instantaneu la informație, automatizare, conectivitate permanentă și inteligență artificială. Rețelele sociale, motoarele de căutare, aplicațiile de comunicare sau platformele educaționale devin, astfel, spații reale de formare culturală, dezbatere și construire a identităților.

În acest peisaj inteligența artificială (IA) se afirmă ca tehnologie de vârf, cu impact transversal asupra tuturor domeniilor: economie, educație, sănătate, artă, media sau guvernare. Conform definiției Comisiei Europene, IA se referă la sisteme software (și, eventual hardware) capabile să analizeze mediul înconjurător, să proceseze informații și să acționeze autonom pentru atingerea unor obiective specifice [6 p. 1]. Aceasta include atât IA slabă (narrow AI), specializată pe sarcini particulare, cât și IA generală (AGI), cu capacități cognitive largi, comparabile cu cele umane.

Aplicațiile IA sunt multiple și în continuă expansiune: recunoaștere facială, traducere automată, asistenți virtuali, generare de imagini, texte, muzică sau filme. Capacitatea creativă a IA o transformă într-un actor cultural, nu doar într-un instrument tehnologic, implicându-se activ în producerea și circulația sensurilor culturale. Algoritmi de recomandare, generatoarele de conținut și aplicațiile de editare automată filtrează și mediatizează experiența culturală a utilizatorilor, devenind un „filtru de sens” care influențează nu doar ce consumăm, ci și modul în care înțelegem cultura, ce considerăm valoros sau estetic.

Kyle Chayka subliniază tensiunea inerentă în relația om-tehnologie: „tehnologia este în același timp construită de noi și ne domină, manipulându-ne percepția și atenția. Algoritmul câștigă întotdeauna” [7 p. 4]. Această perspectivă evidențiază caracterul ambivalent al IA: deși facilitează accesul la informație și creație culturală, creează dependențe și modelează subtil preferințele și opiniile publice. Ambiguitatea apariției conținutului generat artificial ridică întrebări privind autenticitatea, dreptul de autor și responsabilitatea culturală.

Inteligența artificială și redefinirea valorilor culturale

În contextul epocii digitale, inteligența artificială transcende rolul său tehnologic, devenind un actor cultural semnificativ, capabil să influențeze percepțiile, valorile și simbolurile care conturează identitatea europeană contemporană. După cum observă G. Delanty, cultura în era digitală și, mai recent, „post-digitală”, „este performativă și construită, în sensul că nu este fixă sau dată”, reprezentând un proces reflexiv aflat într-o continuă negociere și reconfigurare [8 p. 36]. În acest context, IA devine parte integrantă a acestui proces, contribuind atât la perpetuarea paradigmatelor dominante cât și la generarea de noi sensuri culturale.

Etimologia termenilor asociați IA reflectă legătura intrinsecă dintre tehnologie și cultură: „artificial” înseamnă „realizat artistic”, iar „tehnologie” provine din grecescul *téchne*, referindu-se la priceperea artizanului. Astfel, chiar limbajul folosit pentru a denumi IA poartă amprenta tradițiilor culturale și a valorilor creative ale umanității.

Un prim-aspect de influență al IA se manifestă la nivelul percepției culturale. Algoritmii care stau la baza platformelor digitale prioritizează conținuturile în funcție de criteriile comerciale și de angajament, ceea ce poate amplifica stereotipurile și marginaliza narativele alternative. Astfel, IA nu reflectă doar valorile existente, ci contribuie activ la reproducerea lor în forme standardizate, adesea distorsionate. Selecțiile algoritmice pot produce distorsiuni ale memoriei culturale, ignorând nuanțele istorice sau contextul specific.

Pe de altă parte, inteligența artificială influențează direct producerea și circulația valorilor culturale. Generarea automată de conținut, de la imagini și texte la muzică și scenarii, determină o reevaluare a conceptelor de autenticitate și creativitate. K. Crawford subliniază: „Inteligența artificială nu este inteligentă și nici artificială”, ci reprezintă o infrastructură materială de clasificare și valorificare a culturii umane [9 p. 8]. Astfel, IA acționează ca un mecanism de filtrare și selecție a sensurilor, configurând ceea ce devine vizibil, valorizat sau, dimpotrivă, exclus din câmpul cultural european.

Un efect semnificativ al utilizării IA este tendința de omogenizare a conținuturilor culturale, în care diversitatea expresiilor locale și minoritare este amenințată de presiunile globalizării digitale. În același timp, IA poate amplifica polarizarea culturală, favorizând conținuturile conflictuale, ceea ce afectează dialogul intercultural și coeziunea europeană.

Cu toate acestea, IA oferă și oportunități semnificative de revalorizare a patrimoniului cultural european. Algoritmii de învățare automată sunt utilizați pentru restaurarea digitală a operelor de artă degradate, completarea elementelor arhitecturale pierdute și reconstituirea digitală a monumentelor istorice. Proiectele de digitizare sprijinite de Uniunea Europeană, precum inițiativa de creare a „Cloud-ului Patrimoniului Cultural” – spațiu european comun de date dedicat patrimoniului – și platforme precum Europeana, contribuie la conservarea valorilor europene prin arhivarea și promovarea moștenirii culturale, a unei identități europene comune și, totodată, democratizează accesul la cultură.

Una dintre cele mai remarcabile manifestări ale impactului cultural al IA este rolul său în exprimarea creativă. Algoritmii IA sunt acum capabili să genereze muzică, artă plastică, literatură și chiar filme. Platforme precum Suno AI, Udio, AIVA produc piese muzicale originale, în timp ce DeepArt și DeepDream permit explorarea unor forme vizuale inovatoare și extind conceptul de creativitate. Proiecte precum *The Next Rembrandt*, care a utilizat IA pentru a crea o pictură în stilul lui Rembrandt, demonstrează modul în care tehnologia poate îmbogăți tradițiile artistice europene [10].

Educația și dialogul intercultural beneficiază semnificativ de pe urma tehnologiilor bazate pe IA, care permit personalizarea procesului de învățare și accesul rapid la resurse educaționale în contexte culturale diverse. Utilizarea IA în educație redefineste metodele de predare și de învățare, promovând un acces mai larg la cunoaștere, dar ridicând și dileme etice privind utilizarea datelor personale. Platformele bazate pe IA pot traduce și analiza rapid conținutul cultural din diverse limbi europene, facilitând comunicarea și înțelegerea reciprocă între diferitele comunități.

Prin urmare, redefinirea valorilor culturale în era IA este un proces ambivalent: pe de o parte, tehnologia poate funcționa ca instrument de creație, diseminare și conservare culturală; pe de altă parte, poate marginaliza voci și practici simbolice. Identitatea culturală europeană este un proces reflexiv colectiv, ancorat în istorie, dar orientat spre viitor, ceea ce implică necesitatea unui ghidaj etic și democratic al utilizării IA. În absența unui control critic, IA riscă să uniformizeze și să simplifice complexitatea identităților europene.

Identitatea europeană și dilemele etice generate de inteligența artificială

Integrarea tot mai profundă a inteligenței artificiale (IA) în viața cotidiană ridică probleme majore de ordin etic și identitar, în special, în contextul european, unde drepturile omului, demnitatea și autonomia individului sunt valori fundamentale. Pe măsură ce IA devine capabilă să genereze decizii, să modeleze comportamente și să interacționeze cu ființele umane în moduri tot mai sofisticate, apare nevoia unui cadru critic de analiză care să țină cont de implicațiile sale asupra condiției umane și asupra identității colective.

Una dintre cele mai discutate dileme etice este legată de responsabilitatea decizională. Atunci când IA influențează accesul la informație, educație, servicii sociale sau culturale, cine este responsabil pentru efectele acestei influențe – dezvoltatorul, instituția, utilizatorul? După cum notează L. Floridi și J. Cows (2019), etica IA trebuie să se bazeze pe 5 principii: promovarea binelui, non-vătămarea, autonomia, dreptatea și explicitatea, aceasta din urmă referindu-se la inteligibilitatea/claritatea deciziilor generate de sisteme [11]. Aceasta presupune transparență în algoritmi, acces echitabil la tehnologie și evitarea discriminărilor.

În plan identitar, IA modifică subtil autopercepția umană: mașinile pot compune texte, crea muzică sau analiza emoții, imitând trăsături considerate fundamental umane, precum inteligența, creativitatea sau empatia. Această apropiere generează fascinație, dar și anxietăți legate de pierderea unicității și a autenticității umane. Recomandările personalizate și algoritmii de filtrare pot închide individul într-o „bulă cognitivă”, accentuând biasurile existente.

Totodată, apar noi forme de relaționare afectivă și simbolică cu entități non-umane, de la asistenți virtuali la personaje simulate prin algoritmi, ceea ce ridică întrebări asupra intimității, încrederii și dezvoltării emoționale în interacțiunile umane. Uniunea Europeană a recunoscut aceste provocări și a propus un cadru etic pentru IA, bazat pe respectul autonomiei oamenilor, prevenirea prejudiciilor, echitate și explicitate [12]. Transpunerea acestuia în practică necesită implicare interdisciplinară și cooperare între mediul academic, societatea civilă și factorii de decizie politică.

Așadar, IA nu este doar o tehnologie, ci și un actor socio-cultural și etic care modelează în profunzime identitatea umană și cea europeană. Gestionarea responsabilă a interacțiunii om-IA implică reflecție filosofică, reglementare democratică și conștientizare activă a modului în care algoritmii influențează viața socială și culturală, asigurând o integrare umanistă a tehnologiei în construcția identității europene.

Concluzii

Într-o Europă aflată într-un continuu proces de redefinire identitară, emergența inteligenței artificiale (IA) adaugă o nouă dimensiune complexă în ecuația raportului dintre tehnologie, cultură și valori comune. Articolul de față a evidențiat faptul că identitatea europeană, construită istoric în jurul principiilor democrației, diversității culturale și memoriei colective, este astăzi supusă unor presiuni de adaptare, reinterpretare și chiar reconfigurare în era digitalizării.

Inteligența artificială acționează nu doar ca un instrument tehnologic, ci ca un actor cultural emergent, capabil să filtreze, să genereze și să influențeze conținuturi culturale, comportamente și percepții colective. Această capacitate ridică probleme serioase legate de omogenizarea discursurilor culturale, distorsionarea narațiunilor identitare și riscurile alienării sau polarizării sociale.

Totodată, IA poate deveni o oportunitate de regenerare culturală, prin valorizarea patrimoniului digital european, facilitarea accesului la cultură și stimularea creativității prin colaborare om-mașină. Provocarea majoră constă în gestionarea echilibrată a acestor ambivalențe – între risc și inovație, între control și deschidere, între memorie și algoritm. Europa are responsabilitatea de a integra IA într-un mod etic, democratic și umanist, conform valorilor sale fondatoare. Aceasta implică nu doar reglementări juridice și cadre etice formale, ci și dezvoltarea competențelor digitale și a gândirii critice a cetățenilor, astfel încât aceștia să poată analiza și evalua temeinic structurile informaționale generate de algoritmi.

Identitatea europeană a fost întotdeauna un proiect deschis, reflexiv și în devenire. În epoca IA această deschidere trebuie extinsă și în plan digital printr-un dialog constant între tradiție și inovație, între uman și artificial, între local și global. Doar astfel Europa va putea rămâne fidelă misiunii sale culturale – aceea de a uni prin diversitate și de a construi viitorul prin memorie, valori și creativitate.

Referințe bibliografice

1. BAUDRILLARD, J. *Simulacres et Simulation*. Paris: Éditions Galilée, 1981.
2. BRUBAKER, R., COOPER, F. Beyond 'Identity'. In: *Theory and Society*, vol. 29, no. 1, 2000, pp. 1-47. Disponibil: <http://www.jstor.org/stable/3108478> [accesat 21 iulie 2025].
3. DELANTY, G. Is there a European Identity? In: *Global Dialogue*, Summer 2003;5, ¾, pp.76-86.
4. SPERBER, D. *Explaining Culture: A Naturalistic Approach*; Blackwell: Oxford, UK, 1996, p. 175. ISBN 0631200444.
5. DRĂGĂNESCU, M. Cultura și societatea cunoașterii, p.463, In: *Limba română în societatea informațională* – Societatea cunoașterii. Coord.: Dan Tufiş și Florin Gh. Filip. București, 2002, pp. 441-470.
6. EUROPEAN COMMISSION. *A definition of AI: Main Capabilities and Disciplines*. Brussels, 2019. Disponibil: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines> [accesat 20 iulie 2025].
7. CHAYKA, K. *Filterword: How algorithms flattened culture*, Knopf Doubleday Publishing Group, 2024, p. 304. ISBN 038554829X, 9780385548298.
8. DELANTY, G. Understanding Socio-cultural change Today: Reflections on the Implication of the Postdigital for Cosmopolitanism and Europeanization. In: Fergal Lenehan, Roman Lietz. *Reimagining Digital Cosmopolitanism*: transcript Verlag, 2025, 370p. ISBN 9783839475324, 9783837675320, 9783839475324.
9. CRAWFORD, K. *Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence*. New Haven: Yale University Press, 2021, pp. 336
10. YUSA, I M. M., YU, Y. , SOVHYRA, T. Reflections On The Use Of Artificial Intelligence In Works Of Art. *Journal of Aesthetics, Design and Art Management*. Vol. 2 , nr.2, 2022, pp. 152-167. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/370031571_REFLECTIONS_ON_THE_USE_OF_ARTIFICIAL_INTELLIGENCE_IN_WORKS_OF_ART [accesat 28 iunie 2025].
11. FLORIDI, L., COWLS, J. A Unified Framework of Five Principles for AI. In: *SocietyHarvard Data Science Review*. Issue 1.1, Summer 2019. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/334166840_A_Unified_Framework_of_Five_Principles_for_AI_in_Society [accesat 24 iunie 2025].
12. COMISIA EUROPEANĂ. *Orientări în materie de etică pentru o Inteligență Artificială (IA) fiabilă*. Brussels, 2019. Disponibil: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai> [accesat 15 iunie 2025].